SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE YANSITICI SORUŞTURMA GELENEĞİ VE OLUŞTURMACILIK YAKLAŞIMI

Bahri ATA*

Özet

Bu bildirinin amacı; sosyal bilgiler eğitimindeki yansıtıcı soruşturma ile oluşturmacılık yaklaşımlarının getirdiklerini karşılaştırmaya çalışmaktır. İki yaklaşımı karşılaştırmak için konuya ilişkin literatür taranmıştır. Sonuç olarak; oluşturmacılık yaklaşımının, yansıtıcı sorgulamanın sosyal bilgiler sınıfında tam anlamıyla uygulanmasını sağlamada yeni fırsat sunacağı söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Sosyal Bilgiler, Yansıtıcı Soruşturma, Oluşturmacılık

Abstract

The purpose of this paper is to compare the Reflective Inquiry with Constructivism in terms of their products. The literature research was made. Consequently, it can be said that the constructivist approach gives new advantages to apply the reflective Inquiry in the elementary social studies.

Key words: Social Studies, Reflective Inquiry, Constructivism

GİRİŞ

Bu bildirinin amacı; sosyal bilgiler eğitimindeki yansıtıcı soruşturma (Reflective Inquiry) geleneksel yaklaşım ile oluşturmacılık (Constructivism) yaklaşımının getirdiklerini karşılaştırmaya çalışmaktır. Oluşturmacılık yaklaşımının sosyal bilgiler eğitimi alanında kabul görmesi, en azından yansıtıcı soruşturma yaklaşımı ile bir hesaplaşma içine girmesini gerektirmektedir. Çalışmada şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. John Dewey'in yansıtıcı düşünme anlayışından yansıtıcı soruşturmaya nasıl gelişim yaşanmıştır?
2. 1980'lerden beri çağdaş ülkelerde oluşturmacılık yaklaşımının sosyal bilgilere yansımaları nasıl oldu?
3. Yansıtıcı sorgulama ve oluşturmacılık yaklaşımları eğitime ilişkin benzer ya da farklı görüşlere sahip midir?
4. Yeni sosyal bilgiler programlarında bu iki yaklaşımın yeri nedir?

Robert Barr, James L. Barth[1] ve S. S. Shermis (1978), Sosyal bilgiler eğitimi alanında üç tür geleneksel yaklaşımdan söz etmektedir. Bunlar; vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı soruşturma olarak sosyal bilgiler gelenekleridir.

Bunlara son yıllarda kişisel gelişim olarak sosyal bilgiler yaklaşımının da eklendiği görülmektedir. Pek doğaldır ki bu geleneklerin farklı sosyal bilgiler amaçları, içerikleri ve yöntemleri bulunmaktadır. Bunların ne olduğunun bilindiğini varsayarak, bunlar üzerinde durmak istemiyorum[2]. Yansıtıcı soruşturmanın ve oluşturmacılığın felsefi kökenlerinde John Dewey'in düşüncelerinin izleri görülmektedir.

1. John Dewey'nin Yansıtıcı Düşünme Anlayışından Yansıtıcı Soruşturmaya

---

* Yard. Doç. Dr., G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, bahriata@gazi.edu.tr

[1] Prof. Dr. James Barth 1997'de ülkemize gelmiş, Milli Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında sosyal bilgiler öğretimi kitapları Türkçe'ye çevrilmiş, ülke çapında değişik illerde öğretim elemanları ve öğretmenlerle seminerler yapmıştır.

[2] Bu bağlamda Türkiye'de yapılan bir çalışmadan söz etmek yerinde olacaktır. Kozan (2002), Ankara ve Aksaray'da 119 sosyal bilgiler öğretmeni üzerinde yaptığı çalışmada Türk öğretmenlerin yansıtıcı soruşturma olarak sosyal bilgiler **amaçlarını** benimsediklerini, **yöntem** bakımından vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler geleneğine yakın olduklarını, öğretmenlerin **içerik** açısından sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler yaklaşımına eğilimli olduğunu göstermektedir. Görülüyor ki öğretmenlerimiz eklektik bir tavır içindedir.

Bilindiği gibi, John Dewey, 1910 yılında yayımladığı "Nasıl Düşünürüz? (How We Think)"[3] adlı kitabında yansıtıcı düşünmeye ilişkin görüşlerini sistemleştirmiştir. Zaten bu kitabın alt başlığını yansıtıcı düşünme ile eğitsel sürecin ilişkisinin yeniden ifade edilmesi olarak isimlendirmiştir.

Dewey, okul derslerini üç tip bilgi altında toplamaktadır. Bunlar; Beceri Bilgileri (okuma ve yazma gibi), Enformasyon Bilgileri (Coğrafya ve Tarih gibi) ve Disipliner ya da Mantık Bilgileri (Aritmetik gibi) dersleridir. Enformasyon Bilgileri dersleri, çocuklar için çok kolay "kullanışsız bilgiler ansiklopedisine" dönüşebilir. Dewey'e göre, bilgiyi bizâtihi elde etmenin amaç olduğu durum ile bilgiyi düşünce eğitiminin bir parçası yapmak farklı şeylerdir(1933:61-62).

Dewey, burada yansıtıcı düşünmeyi, bir konunun zihin içinde evirip çevrildiği, ciddi ve ardışık bir süreç içeren bir düşünme çeşidi olarak tanımlamaktadır(1933:1). Yansıtıcı düşünme, herhangi bir inancın veya faraziye halindeki bilgilerin, kanıtlar ışığında inceden inceye sürekli, kesin bir şekilde incelenmesidir(1933:9). Dewey'e göre; yansıtıcı düşünme, (1. aşama) şüphe, şaşkınlık ve zihinsel zorluk durumu ve (2. aşama) bu şüpheyi, şaşkınlığı ve zorluğu gidermek için materyal bulma, arama, araştırma ve sorgulama eylemini içerir(1933:12).

Dewey'e göre, ikinci aşama beş basamaktan oluşmaktadır: Birincisi, olası çözümleri içeren önerilerin ileri sürülmesi, ikincisi, hissedilen ya da tecrübe edinilen zorluğun çözülecek problem şeklinde ifadesi, üçüncüsü, gözleme başlamada ve materyal toplamada diğer işlemlerde yönlendirici fikir ya da hipotez olarak bir bir önerilerin kullanılması, dördüncüsü, varsayımların zihinsel işlenmesi, akıl yürütme, beşincisi, açık ya da hayali eylemlerle hipotezlerin test edilmesidir(1933:107).

1916'dan sonra Dewey'nin bu görüşleri Amerika'da sosyal bilgiler eğitiminde uygulanmaya başlanmıştır. Ders konuları, öğrenci ihtiyaçları ve toplumsal problemlerden seçildi. Yansıtıcı soruşturmayı savunan düşünürler, yurttaşlık için en önemli becerinin karar verme becerisi olduğunu, bu yüzden öğrencilerin karar verme becerilerinin öncelikle geliştirmesi gerektiği konusunda hem fikirdirler. Bu eğitimciler, çocuğun belli kriterlere göre ham veriyi kullanıp yorumlayabileceğine inanır. "Soruşturma" kavramına yüklenen anlam, sosyal bilim olarak sosyal bilgiler anlayışından farklıdır. Sosyal bilimcilerde soruşturma, belli bir disipline özgü düşünme tarzı ile araştırma yapmaktır. Onlara göre ise soruşturma öğretmen ve öğrencinin bireysel ya da toplumsal problemleri belli kriterler açısından incelemesidir(Barr ve diğerleri, 1978:99).

Türkiye'de ünlü eğitimci İhsan Sungu, Dewey'in bu fikirlerini 1927'de "Düşündürücü Sorunların Çözümlenmesi" ve "Proje yöntemi" yazılarıyla dönemin eğitim dergilerine, 1936'da ilkokul programına da "Problem Çözme Tekniği" olarak taşımıştır.

Fakat 1957'de Sovyet Rusya'nın Sputnik füzesini fırlatması ile Amerika'da ilerlemeci ve öğrenci merkezli akım, dolayısıyla yansıtıcı soruşturma ağır bir darbe aldı. Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler anlayışı baskın çıkmaya başladı. Bu yıllarda yine de M. P. Hunt ve L. E. Metcalf, D. Oliver, J. P. Shaver ve Newmann gibi eğitimciler yansıtıcı soruşturmaya yönelik yeni modeller geliştirdiler(Barr ve diğerleri, 1978:111).

Türkiye de bu rüzgardan etkilenmiştir. 1970 ortaokul tarih programlarının açıklama kısmında problem merkezli dersin nasıl yapılacağı ayrıntısıyla anlatılmaktadır. Burada ders konusunun bir problem olarak sunulması istenmektedir.

Günümüzde Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), özellikle yansıtıcı öğretmenin ve yansıtıcı tartışmanın özelliklerini vurgulamaktadır. Bu öğretmenler, eğitimi yansıtıcı olarak planlar, uygular ve değerlendirirler. Yansıtıcı tartışmada ise öğrenciler işbirliği içinde, birbirlerinin görüşlerini dikkatle dinlemeleriyle olabilir.

4. Oluşturmacılık Yaklaşımı ve Sosyal Bilgilere Yansımaları

Oluşturmacılık, sosyal bilimler sözlüğüne 1920'li yıllarda eklenmiş bir kavramdır. Öncülüğünü Vladimir Tatlin'in yaptığı, Rusya'da çıkmış bir sanat akımıdır. Resim, heykel ve mimarinin anıtsal bir tasarım içinde birleştirilmesi ve sanatın bireysel değil

---

[3] Bu kitap, Orhan Etker ve Baha Arıkan (1957) tarafından "Düşüncenin Terbiyesi" (İstanbul: İstanbul Muallimler Cemiyeti) adı altında kısaltılarak Türkçe'ye çevrildi. Burada, reflektif düşünme "teemmüllü düşünme" olarak çevrilmiştir. Teemmül; iyice kafa yorma, etraflıca düşünme demektir. Bazı yazarlar "reflektif" kelimesini "yansıtmalı" bazıları da "yansık" olarak çevirmektedir. Burada ise "yansıtıcı" kelimesi tercih edildi.

de toplumsal yararlara hizmet etmesi gerektiğini ileri süren oluşturmacılık, sanat ve teknoloji arasında ilişki kurmaya çalışan bir akımdır.

1990'larda oluşturmacılık teriminin, karşılaştırmalı siyaset biliminde, uluslararası ilişkiler araştırmalarında fazlasıyla kullanıldığı görülmektedir. Oluşturmacılara göre sosyo-politik dünya, insan uygulamaları ile oluşturulmuştur. Bu oluşturmanın nasıl olduğunu açıklamak gerekir. Bireysel aktörlerin çıkarları ve kimliklerinin kaynağı nedir? Hakim yapılar maddî midir, yoksa sosyal midir? Aktörün yapıları oluşturduğu ve yapıların da aktörleri oluşturduğu süreçler nelerdir? Oluşturmacılara göre bunların cevabı üç noktadadır. Bunlar; aktörler, yapılar ve sosyal süreçlerdir. Oluşturmacılık, bu açıklamalarda dikkatin, aktör ve yapılardan çok süreçlere (oluşum, inşa, yaratma, öğrenme gibi) verilmesini sağlamıştır (Green, 2002: 11).

Oluşturmacılara göre, dünya siyasetinin belirleyici yapıları maddî değil sosyaldir. Sosyal olarak paylaşılmış bilgiler maddî koşullara bir anlam vermektedir. Ülkeler arasındaki dostluk-düşmanlık maddî değil, sosyal ilişkilere dayalı olgulardır. Gücün, çıkarın, kaynakların değeri paylaşılmış bilginin yapısına bağlıdır. Aktör, bunların paylaşılmış bilgisine sahiptir. Aktörün de tercihleri sosyal yapıları oluşturmaktadır (Burch, 2002:62-63).

Günümüzde eğitim alanında John D. Bransford, Ernst von Glasersfeld, Eleanor Duckworth, George Forman, Roger Schank, Jacqueline Grennon Brooks ve Martin G. Brooks gibi eğitimcilerin isimleri oluşturmacılık ile birlikte anılmaktadır. Kanımızca, oluşturmacılığı günümüzde daha bir güncel yapan unsur, eğitimle teknolojiyi özellikle interneti ilişkilendirmeye yönelik çizdiği felsefî çerçevedir.

Eğitim alanında oluşturmacılığın çok değişik türleri de ortaya çıkmıştır. Bunlar; Fiziksel, Evrimsel, Postmodern, Ham Bilgi-İşlemci, Piagetci, Yeni-Vygotskyci, Radikal ve Sosyal Oluşturmacılıktır. Scheurman (1998:8), en az 12 tane oluşturmacılık yaklaşımı saymakta ve bunları üç temel kategoriye ayırmaktadır: Bunlar; Radikal Oluşturmacılık, Sosyal Oluşturmacılık ve Bilişsel Oluşturmacılıktır.

1980'li yıllarda Von Glasersfeld radikal oluşturmacılığı ortaya atmıştır. Von Glasersfeld'e göre oluşturmacılık, kökenleri felsefe, psikoloji ve sibernetiğe dayalı olan bir bilgi kuramıdır.

Radikal oluşturmacılığa göre öğretmen, öğrencilerin ders kitabında tanımlanan olgu ve kavramları öğrenmeleriyle uğraşmaz, öğrencilerin kavrayışlarının verilen ham bilgi ve kaynaklara dayalı olarak tutarlı ve mantıklı olup olmaması ile ilgilenir. Öte yandan oluşturmacı sınıfta öğrenciler arasında 'ne söylersem gider' ve 'her görüş uygundur.' havası estirilmemelidir. Yani sosyal bilgilerde empati, hayal gücü, yaratıcı drama, simülasyon etkinlikleri yapıldıktan sonra "Gerçekte ne oldu?" özellikle belirtilmelidir. Bu tür öğrenme daha kalıcı olabilmektedir.

Sosyal oluşturmacılık görüşünün en etkili temsilcisi ise Lev Vygotsky'dir. Sosyal oluşturmacılığa göre öğrenme bir grup içinde ortaya çıkar. Sosyal bilgiler bu anlayışa yapısına uygun olduğu için ayrı bir önem vermektedir.

Günümüzde öğrencilerin aktif olacağı 'altı şapka düşünme tekniği' ve 'akvaryum' tekniğini gibi değişik strateji ve tekniklerin kullanıldığı sınıflar oluşturmacı sosyal bilgiler sınıfı olarak kabul edilmektedir.

5. Yansıtıcı Soruşturma ile Oluşturmacılık Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Gibson ve Mckay, 2001'de yaptıkları bir çalışmada yansıtıcı sorgulama yaklaşımının oluşturmacı unsurlarını vurgulamaktadır. Oluşturmacılık yaklaşımının, yansıtıcı sorgulamanın sosyal bilgiler sınıfında tam anlamıyla uygulanmasında yeni fırsatlar sunduğunu düşünmektedirler. Onların bu görüşlerinden esinlenerek de aşağıdaki tabloyu oluşturdum. Aslında böylece onların görüşlerinin de doğruluğunu test edilebilme imkânı ortaya çıktı.

Tablo: Yansıtıcı Soruşturma ve Oluşturmacılık Yaklaşımlarının Özellikleri

	Yansıtıcı Soruşturma	**Oluşturmacılık**
Hedefler	Hedeflerin öğrencilerin bireysel ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda belirlenmesine önem verir.	Hedeflerin belirlenmesinde öğrenci katılımını vurgular.

Ders Konusu	Bireysel ya da sosyal problemler	Büyük fikirler ya da kavramlar
Öğrencinin Rolü	Etkin karar verici, düşünür, öz değerlendirme yapar.	Özerk, girişimci, araştırmacı, düşünür, sorgulayıcı, öğrenme sorumluluğunu paylaşır.
Öğretmen	Kolaylaştırıcı, sorgulayıcı, araştırmacı, öngörülü, işbirlikçi, açık fikirli, sabırlı, meraklı	Öğrencileri çelişkili yaşantılarla karşılaştırır, doğal meraklarını besler, tartışmaya teşvik eder. Ayrıca kolaylaştırıcı, rehber
Öğretmen-Öğrenci İlişkisi	İki yönlü, olumlu, tutarlı, açık	Öğrencinin grupla diyalogu, öğrencinin öğretmenle diyalogu
Soru Sorma	Üst düzey düşünme soruları	Açık uçlu ve düşündürücü sorular, yeterince düşünme süresi
Ders Kitabı	Ders kitabı kaynaklardan sadece biri olarak görülür. Öğrencilerin kendi ders kitaplarını oluşturmalarını ister.	Oluşturmacı ders kitabı şu özellikleri taşır; 1. Oryantasyon, kazanım ve transfer aşamalarını içerir. 2. Konuların işlenişinde öğrencinin ön bilgisi, günlük yaşantısı, yakın çevresi, beceri, anlayış ve tutumlarını dikkate alır. 3. İşlenişte bilgi doğrudan verilmez, öğrencinin kendisinin etkin katılımıyla oluşturabileceği şekilde verilir. 4. Birinci elden kaynaklara (mektup, günlük, gazete v.b.) yeterince yer verilir. 5. Bireysel farklılıkları gözeten etkinlikler önerir.
Birincil ve İkincil Kaynaklara Yaklaşım	Öğrencilerin kaynakları eleştirel bir şekilde kullanmasını öngörür. Sınıfta gazeteler, dergiler bulunur. Kaynak kişilerle röportaj önerir.	Ham verilerle, birinci elden kaynaklarla çalışmayı öngörür.
Öğrenme-Öğretme Süreçleri	Günlük yazma, Otobiyografi yazma, metaforlar kullanma, işbirliğine dayalı küme çalışmaları, eğlenceli oyunlar, zihinsel ve bedensel etkinlikler, v.b.	Öğrencilerin çevreleriyle daha fazla etkileşimde bulunmalarını sağlayıcı etkinlikler, Bireysel ya da grup etkinlikleri, öğrencinin etkin olacağı zihinsel ve bedensel etkinlikler, otantik etkinlikler, v.b
Değerlendirme	Kavram haritaları, ürün dosyaları, öz	Süreç ve ürünü birlikte değerlendirme,